

TÓTH KÁROLY

A ZÖLDSÉGTERMELÉS ALAKULÁSA ÉS HATÁSA
A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEK
JÖVEDELEMVISZONYAIRA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
CSONGRÁD MEGYÉBEN

E tanulmány *azt tűzte ki céljául*, hogy feltárja országos összefüggésben a megye és ezen belül a mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös gazdasági szántóföldi zöldségtermelésének alakulását, a termeléssel kapcsolatos problémákat, ezek okait — *különös tekintettel a jövedelmezőségre*.

A témával kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdések rendkívül *bonyolultak*, sokrétűek. Valamennyi összefüggés és probléma feltárása, illetve vizsgálata e tanulmány keretében — már korlátozott terjedelme miatt sem oldható meg. Számos fontos kérdésben csak a probléma felvetéséig jutottam el, ezek mélyebb elemzése további kutatást igényel.

Az elemzés céljára az *1960—64-es éveket*, ezen belül különösen 1963—64-et vettem alapul. Tehát olyan időszakról adok számot, amikor — a termelőszövetkezetek tömeges számszerű fejlődésének eredményeként — *túlsúlyba* került a mezőgazdaságban a szocialista szektor. Ez pedig *alapvető változásokat* hozott a zöldségtermelésben is az 1960 előtti helyzettel szemben, amikor zöldséget — nagy munkaigényénél fogva — *döntően* a kisparaszti gazdaságokban termeltek, a szocialista szektor zöldségtermelése nem volt számottevő.

Meg kívánom jegyezni még, hogy *zöldségstatisztikánk eléggé rendezetlen*, például: a zöldségfélék köre nem mindig azonos a különböző évek adatszolgáltatásában, továbbá igen bizonytalan és változó vetítési alapokon közöl adatokat; a termelés egyes területeire nem is terjed ki, pl.: művelési ágak és művelési módok szerinti bontásban nincsenek adatok, ami *lehetetlenné teszi* az ország és a megye teljes zöldségtermelésének számbavételét stb. Növelik a nehézséget a termelőszövetkezeti számvitel, könyvelés *fogyatékoságai* is, melyek különösen a zöldség üzemágazat jövedelmezőségének vizsgálatánál jelentenek korlátokat.

A mezőgazdaságról szóló állami és párthatározatok a *belterjesség fejlesztésében* jelölték meg szocialista mezőgazdaságunk egyik fő feladatát. Ebben az irányban hat az *intenzív kultúrák* — köztük a zöldségfélék — termelésének fejlődése is.

A mezőgazdaság össztermelése évről-évre *emelkedik*: 1963-ban az előző évhez képest 4%-kal, 1964-ben 1963-hoz viszonyítva 2%-kal termelt többet. E *globális növekedésen belül* egyes termelési ágak termelése az átlagosnál gyorsabban, másoké lassabban nő, illetve visszaesés tapasztalható.

A zöldségtermelés helyzetét *éppen azért kell* alaposan megvizsgálni, mert bár a felszabadulást követő években *gyorsan fejlődő ágazat* — a fejlődés ütemét tekintve a cukorrépa és a napraforgó kivételével megelőzött minden ipari növényt —, 1964-ben azonban nem a mezőgazdaság előretörő, hanem visszahúzó ágazatai közé tartozott, s ez a megállapítás 1965-re is helytálló.

I.

A ZÖLDSÉGTERMELÉS FEJLŐDÉSE. (CSAK SZÁNTÓFÖLDI!)

A termés mennyiségét nagymértékben a zöldséggel bevetett terület szabja meg.

1. A vetésterület alakulása. (Fűszerpaprikával.)

Ennek megítéléséhez szolgáljon kiindulásul az alábbi táblázat.

Az országos szántóföldi zöldség-vetésterület dinamikája

1. sz. táblázat

Év	Szántóföld		Szántóföldi zöldség			
	1000 kh	Bázisindex	1000 ³ kh	Bázisindex	Láncindex	Részesezés a szántóból %
1960	9227,0 ¹	100,0	176,7	100,0	—	1,9
1961	9050,0 ¹	98,1	172,2	97,5	97,5	1,9
1962	8923,5 ¹	96,7	201,7	114,1	117,1	2,3
1963	8873,6 ¹	96,2	223,0	126,2	110,6	2,5
1964	8838,0 ²	95,7	203,5	115,2	91,3	2,3

Forrás:

¹ Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv. KSH Bpest, 1964.² Magyar Statisztikai Zsebkönyv. 1965. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bpest. 1965.³ A KSH Közgazdasági Főosztály adatai, kerekítve.

Mint a táblázat adataiból kitűnik, az ország szántóföldi zöldségterülete 1960-ban 176 700 kh volt, amely a szántóterület 1,9%-ának felelt meg. 1961-ben *kismérték-*

Az országos szántóföldi zöldségterület struktúrájának alakulása

2. sz. táblázat

Megnevezés	1960 ¹		1963 ²			1964 ²			
	Kh	Részesezés a zöldségterületből %	Kh	Bázis-index ³	Részesezés a zöldségterületből %	Kh	Bázis-index ³	Lánc-index ⁴	Részesezés a zöldségterületből %
Zöldborsó	21 427	12,1	33 317	155,5	14,9	31 982	149,3	96,0	15,7
Fűszerpaprika	12 503	7,1	12 171	97,3	5,4	14 203	113,6	116,7	7,0
Zöldpaprika	10 740	6,1	19 738	183,8	8,8	15 068	140,3	76,3	7,3
Paradicsom	23 800	13,5	32 009	134,5	14,3	28 210	118,5	88,1	13,8
Vöröshagyma	12 670	7,2	17 332	136,8	7,7	17 420	137,5	100,5	8,5
Fejeskáposzta	10 480	5,9	14 276	136,2	6,4	10 222	97,5	71,6	5,0
Sárgadinnye	7 703	4,4	6 500	84,4	2,9	6 600	85,7	101,5	3,3
Görögdinnye	17 772	9,7	17 346	101,0	7,7	19 853	115,6	114,5	9,7
Egyéb zöldség	60 170	34,0	71 481	118,8	31,9	60 855	101,1	85,1	29,7
Összes zöldség	176 665	100,0	224 170	126,9	100,0	204 413	115,7	91,2	100,0

Forrás:

¹ KSH Közgazdasági Főosztály adatai. (Vetésterület.)² KSH Közgazdasági Főosztály adatai. (Betakarított terület.)Megjegyzés: ³ 1960 = 100%. ⁴ 1963 = 100%.

ben csökkent mind a szántó, mind a szántóföldi zöldségterület, majd ez utóbbi 1962-ben 201 700, 1963-ban 223 000 kh-ra, a szántóterület 2,3, illetve 2,5%-ára emelkedett.

E pozitív fejlődés után *jelentős visszaesés* következett be. 1964-ben a szántóföldi zöldségterület 203 500 kh volt, az előző évinél 19 500 kh-dal, vagyis 8,7%-kal kevesebb, a szántóterületből való részesedés pedig 2,3%-ra csökkent.

A szántóföldi zöldségterület 8,7%-os globális csökkenése *ellentétes tendenciák eredőjeként* alakult ki. (Lásd erre vonatkozóan a 2. sz. táblázatot a 42. oldalon.)

A táblázat és a táblázatban nem szereplő közbeeső két év adatai alapvetően két *tendencia* érvényesülését mutatják.

Egyrészt, a fűszerpaprika, vöröshagyma, sárga- és görögdinnye vetésterülete 1963-ig viszonylag egyenletesen fejlődött, s 1964-ben az előző évhez képest nem csökkent, ellenkezőleg, *emelkedett*. *Másrészt*, az említettekkel szemben a fejeskáposzta, zöldpaprika, paradicsom, zöldborsó és az egyéb zöldségkategóriába sorolt zöldségféle vetésterülete — bár ez utóbbi ellentétes belső strukturális mozgások eredményeként — 1964-ben *jelentősen csökkent*, az előző években elért gyorsütemű növekedéssel szemben.

Mindez nem változtatott azon a tényen, hogy a legutóbbi években a zöldborsó és a paradicsom *a legnagyobb területen* termelt zöldségnövényünk.

A mezőgazdasági termelészövetkezetek közös gazdasági szántóföldi zöldségterületének alakulása még *fokozottabban* tükrözi az eddigi — országos szinten valamennyi szektorra vonatkozó — megállapításokat.

A mezőgazdasági termelészövetkezetek közös gazdasági szántóföldi zöldség-vetésterületének alakulása

3. sz. táblázat

Év	Kh	Bázisindex	Lácindex	Részesedés az összes szántóföldi zöldségterületből %
1960	96072 ¹	100,0	—	54,4
1961	128322 ¹	133,6	133,6	74,5
1962	152222 ²	158,4	118,6	75,5
1963	175743 ¹	182,9	115,5	78,8
1964	155445 ¹	161,8	88,5	76,4

Forrás:

¹ KSH Mezőgazdasági Főosztály adatai.

² KSH. A növénytermelés adatai. 1960—62. Bpest. 1963.

A táblázat adataiból megállapítható: a zöldségtermelésben a termelészövetkezeti közös gazdaságoké a *döntő szerep*. Részesedésük az ország szántóföldi zöldségterületéből az 1960-as 54,4%-ról 1964-re 76,4%-ra, szántóföldi zöldségterületük 1960—1963-ig 82,9%-kal emelkedett, 1964-ben pedig az előző évhez képest 11,5%-kal csökkent. A csökkenés mértéke ugyan meghaladja a valamennyi szektorra vonatkozó országos átlagot, más tekintetben azonban olyan különösebb eltérés nincs, ami részletesebb tárgyalást tenne indokolttá.

A vázolt országos szintű áttekintés után a továbbiakban a szántóföldi zöldségvetésterület alakulását *Csongrád megye* relációjában elemzem.

Év	Szántóföld			Szántóföldi zöldség				
	1000 kh	Bázisindex	Részesedés az országosból %	1000 kh	Bázisindex	Láncindex	Részesedés a szántóból %	Részesedés az országosból %
1960	502,7 ¹	100,0	5,4	24,3 ³	100,0	—	4,8	13,7
1961	491,7 ²	97,8	5,4	22,9 ³	94,2	94,2	4,7	13,3
1962	458,8 ¹	96,6	5,4	25,9 ³	106,6	113,1	5,3	12,8
1963	485,3 ¹	96,5	5,5	27,6 ³	113,6	106,6	5,7	12,4
1964	482,5 ¹	96,0	5,5	28,4 ⁴	116,9	102,9	5,9	14,0

Forrás:

¹ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1964. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1965.

² Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1961. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1962.

³ Számított adatok: Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1963. alapján KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1964.

⁴ Számított adat: Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai 1964. alapján. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1965.

Mint a táblázat adataiból kitűnik a megye szántóföldi zöldségterülete az 1960-as évi 24 300 kh-ról 1963-ra 27 600 kh-ra, vagyis *13,6%-kal*, 1964-ben az előző évhöz képest *további 2,9%-kal* 28 400 kh-ra *emelkedett*. Ennek eredményeként a megye szántóföldi zöldségterülete az 1960—64-es évek átlagában az országosnak mintegy *13%-a*, 1964-ben *14%-a* volt. Ez azt jelenti, hogy — Pest megyé után — az ország *második legnagyobb* zöldségterülettel rendelkező megyéje, ahol a szántóföldből a zöldségterület részesedése a vizsgált években mindig *több mint kétszerese* volt az országos átlagnak.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös gazdasági szántóföldi zöldség-vetésterületének dinamikája Csongrád megyében

5. sz. táblázat

Év	Kh	Bázisindex	Láncindex	Részesedés a mezőgazdasági termelőszövetkezetek országos szántóföldi zöldség-vetésterületéből %	Részesedés a megye össz szántóföldi zöldség-vetésterületéből %	A megye mezőgazdasági termelőszövetkezeti szántóföldi zöldségvetésterületének részesedése saját szántóterületéből
1960	12 045 ¹	100,0	—	12,5	49,6	4,7
1961	16 160 ²	134,2	134,2	12,6	70,6	5,2
1962	17 430 ²	144,7	107,9	11,5	67,3	5,6
1963	20 979 ²	174,2	120,4	11,9	76,0	6,8
1964	20 615 ³	171,1	98,3	13,3	72,6	6,6

Forrás:

¹ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1960. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1961.

² Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1963. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1964.

³ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1964. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1965.

A nagyüzemi zöldségtermelés *jelentős térhódítása* — megyénkben is — csak néhány éves múltra tekinthet vissza. Kialakulása lényegében mezőgazdaságunk szocialista átszervezésének *befejező időszakára* esett, illetve szorosan követi azt.

Ezzel kapcsolatban az *egyik fő feladat* az volt, hogy az addig döntően kisparaszti gazdaságokban folyó zöldségtermelés *nagyüzemi keretek közé* kerüljön, részben ezzel egyidejűleg a mezőgazdasági termelészövetkezetek zöldségüzemágazata *nagyüzemi méretűvé* váljék. Mind a hagyományok, mind pedig a teljes átszervezést megelőző konjunkturális lehetőségek elősegítették azt, hogy a megye mezőgazdasági termelészövetkezetei már gazdálkodásuk első időszakában nagy méretekben kezdjék meg a zöldségtermelést.

A táblázat adataiból következő főbb megállapítások: a megye mezőgazdasági termelészövetkezetei közös gazdasági szántóföldi zöldségterületének részesedése a megyei szántóföldi zöldségterületből az 1960-as évi 49,6%-ról 1963-ban 76%-ra emelkedett, szántóföldi zöldségterületük ez idő alatt *74,2%-kal nőtt*, 1964-ben viszont az előző évhez képest *1,7%-kal csökkent*. E fejlődés eredményeként 1964-ben a megye szántóföldi zöldségterületének csaknem *3/4 része* — 20 615 kh — a mezőgazdasági termelészövetkezetek közös gazdaságaiban, azaz — figyelmen kívül hagyva az állami gazdaságokat — *nagyüzemi keretek között volt*.

A *nagyüzemi méretek* kialakulását, a zöldség üzemágazat koncentráltságának fokát a mezőgazdasági termelészövetkezetek közös gazdaságaiban az alábbiak mutatják:

1964-ben a megye 143 mezőgazdasági termelészövetkezete közül 138 foglalkozott zöldségtermeléssel. Ebből 100 kh-n aluli szántóföldi zöldségterülettel 79, 100—200 kh között 35, 200—500 kh között 18, és 500 kh felül 6 rendelkezett. Ez utóbbi kategóriába tartozik mind a négy makói mezőgazdasági termelészövetkezet, egyenként több mint 1000 kh zöldségterülettel, továbbá a szegedi járásból a röszei Kossuth 610 kh, valamint a szegedi Felszabadulás 520 kh-dal.

Mindezekből megállapítható, hogy a valóban nagyüzemi zöldségkertészet kialakításának területi feltételei, — a *nagyüzemi méretek* — a 138 mezőgazdasági termelészövetkezetből csak kb. *60-ban* tekinthetők megfelelőnek, illetve 10—15-ben különösen kedvezőnek. Az előbbieket 100 kh-on, az utóbbiak 300 kh-on felüli szántóföldi zöldségterülettel rendelkeznek.

Ez persze *nem zárja ki* a mezőgazdasági termelészövetkezetek közös gazdaságaiban a 10—20 kh-as komplex zöldségkertészet, vagy kisebb méretű szántóföldi zöldségtermelés létjogosultságát, ellenkezőleg, feltételezi mindenütt, ahol van hozzáértő szakember, és a *helyi ellátás igényeit* előnyösen lehet helyi termelésből kielégíteni.

2. *A nagyüzemi jelleg fokozatos érvényesülése Csongrád megye mezőgazdasági termelészövetkezetei közös gazdaságainak zöldségtermelésében*

A zöldségtermelés nagyüzemi keretek közé kerülése, valamint nagyüzemi méreteinek fejlődése azonban *nem mindig* jelenti annak nagyüzemi méretűvé alakulását is.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének *befejező időszakában másik fő feladatként* jelentkezett az, hogy *nagyüzemi tartalommal* töltsék meg a kialakult nagyüzemi kereteket.

Ennek megoldása, a nagyüzemi jelleg elérése általában nem történt meg egyidejűleg, párhuzamosan a nagyüzemi keretek létrejöttével, ugyanis az előbbi számos, részben üzemen belüli, zömmel azonban népgazdasági vonatkozású objektív tényező biztosításán múlik, mely hosszú idő alatt *fokozatosan* valósul meg. Ennek fontos mutatói: a gépesítés foka, az öntözött terület nagysága, az öntözés módja, a rendel-

kezésre álló üvegfelület stb. Az elmúlt években — annak ellenére, hogy a termelés körülményei még nem minden vonatkozásban kielégítőek — a megye mezőgazdasági termelősövetkezetei zöldség üzemágazatának nagyüzemi jellege kialakítása terén számottevő volt a fejlődés.

A gépesítés terén az előrehaladást az mutatja, hogy még korábban csak a talaj-előkészítő munkáknál, különösen az utóbbi években már a zöldségtermelés egyéb munkafolyamatainál is alkalmaztak gépet. Ennek ellenére a zöldségfélék jelenleg az *alapgépesített* kultúrák közé tartoznak, tehát a különböző munkafázisok csak kis mértékben gépesítettek.

A zöldségtermelésben egyre inkább előtérbe kerül az *öntözés*. (Ennek alakulását a 6. sz. táblázat mutatja.

A szántóföldi zöldség-velésterületeiből az öntözött terület nagyságának alakulása

6. sz. táblázat

Év	Országos				Csongrád megyei				Megyei mezőgazdasági tsz.					
	Öntözött szántóföldi zöldség kh	Bázisindex	Láncindex	A szántóföldi zöldségterület %-ában	Öntözött szántóföldi zöldség kh	Bázisindex	Láncindex	A szántóföldi zöldségterület %-ában	Az országos öntözött szántóföldi zöldségterület %-ában	Öntözött szántóföldi zöldség kh	Bázisindex	Láncindex	A szántóföldi zöldségterület %-ában	A megyei öntözött szántóföldi zöldségterület %-ában
1960	27 315 ¹	100,0	—	15,5	2344 ⁴	100,0	—	9,6	8,6	—	—	—	—	—
1961	34 703 ²	127,0	127,0	20,2	2926 ⁴	124,8	124,8	12,8	8,4	1999 ⁷	100,0	—	12,4	68,3
1962	52 300 ³	191,5	150,7	25,9	4001 ⁵	170,7	136,7	15,4	7,7	2454 ⁷	122,8	122,8	14,1	61,3
1963	67 600 ³	247,5	129,3	30,3	5718 ⁵	243,9	142,9	20,7	8,5	5090 ⁷	254,6	207,4	24,3	89,0
1964	52 200 ³	191,1	77,2	25,7	4439 ⁶	189,4	77,6	15,6	8,5	4042 ⁸	202,2	79,4	19,6	91,1

Forrás:

- ¹ Statisztikai Évkönyv 1960. KSH Budapest. 1961.
- ² Statisztikai Évkönyv. 1961. KSH Budapest. 1962.
- ³ FM Statisztikai Közleményei. 1964. évi eredménye. II. kötet.
- ⁴ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1961. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged. 1962.
- ⁵ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1963. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged. 1964.
- ⁶ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1964. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged. 1965.
- ⁷ KSH Csongrád megyei Igazgatósága belső használatú anyaga.

Mint a táblázatból kitűnik, 1960—64-ig országos és megyei szinten az öntözött szántóföldi zöldségterület *növekedési üteme tekintetében* az eltérés nem lényeges, s az össznövekedés országosan 91,1%, a megyében 89,4% volt. A megye mezőgazdasági termelősövetkezeteinek öntözött szántóföldi zöldségterületére vonatkozóan 1960-ra nincs adat. Az 1961-es évet tekintve bázisul az emelkedés több mint 102%. A szántóföldi öntözéses zöldségterület emelkedése 5 év alatt országos, megyei és megyei mezőgazdasági termelősövetkezeti szinten — annak ellenére, hogy 1964-ben 1963-hoz képest több mint 20%-os volt a csökkenés — igen jelentős.

A növekedés gyorsabb üteme azonban nem kompenzálta azt a különbséget, amely az öntözött szántóföldi zöldségterületnek az egész szántóföldi zöldségterületből való *részesedési arányánál* mutatkozik országos és megyei mezőgazdasági termelészövetkezeti szinten. 1964-ben ez az arány országosan 25,7%, a megye mezőgazdasági termelészövetkezetei közös gazdaságaiban 19,6%, megyei átlagban pedig csak 15,6% volt. Az országos szintől való elmaradás részben a bázisévben meglevő jelentős és a megyére, valamint termelészövetkezeteire nézve hátrányos különbségekből adódik, megyei szinten pedig a kisebb relatív növekedésből is. Így alakult ki az a helyzet, hogy amíg 5 év átlagában Csongrád megye az ország szántóföldi zöldségterületéből 13%-kal, öntözött szántóföldi zöldségterületéből csak 8,5%-kal részesedett. Az azonban a fejlődés pozitív irányát mutatja, hogy 1964-ben a megye öntözött szántóföldi zöldségterületének több mint 91%-a a mezőgazdasági termelészövetkezetek közös gazdaságaiban volt, tehát részesedésük az öntözött szántóföldi zöldségterületből *jóval nagyobb*, mint a szántóföldi zöldségterületből. Továbbá általában kedvező a kép az *öntözés színvonalának* alakulásánál. 1964-ben a megye összes öntözött szántóföldi területe *több mint 83%-ának* öntözése esőztető — tehát a legfejlettebb — módon történt.

Ezután nézzük meg a zöldségtermelés néhány főbb *belterjességi* mutatóját területi részletezésben Csongrád megye mezőgazdasági termelészövetkezeteiben.

A rendelkezésre álló adatokból¹ megállapítható *egyrészt*, hogy a 100 kh szántóföldi zöldségterületre eső öntözött terület megyei mezőgazdasági termelészövetkezeti átlagban 1963-ban 24 kh, 1964-ben 19,9 kh volt. Ez a mezőgazdasági termelészövetkezetek öntözéses szántóföldi zöldségterületének — a már említett — több mint 20%-os globális csökkenését mérsékeltebben tükrözi, a szántóföldi zöldségterület egyidejű csökkenése miatt. 1964-ben a 100 kh szántóföldi zöldségterületre jutó öntözött terület a legnagyobb Szentes város termelészövetkezeteiben volt: átlag 88,4 kh, a legkisebb a makói járásban: átlag 9,2 kh.

Másrészt a megye mezőgazdasági termelészövetkezeteinek melegágyi ablakterülete 1964-ben 1963-hoz viszonyítva közel 13%-kal emelkedett és 100 kh szántóföldi zöldségterületre átlag 1703 m² jutott. Legnagyobb Szentes városban: 10 569 m², legkisebb Makó városban: 180 m².

Harmadszor a zöldségtermelésre használt üvegházi alapterület a megye mezőgazdasági termelészövetkezeteiben 1964-ben 17 300 m² volt, 11,5%-kal kevesebb, mint 1963-ban. 100 kh zöldségterületre jutó és csak arra használt üvegházi alapterület átlagosan 85 m² volt. Legnagyobb Szentes és Szeged városban, 892, illetve 830 m². A többi város és járás részesedése jelentéktelen.

A vizsgált főbb belterjességi mutatók alakulásából kitűnik, hogy a megye mezőgazdasági termelészövetkezetei közös gazdasági zöldség üzemágazatának nagyüzemi jellege megvalósítása terén a legnagyobb eredményeket Szentes város, illetve Szeged város érte el.

A belterjességi mutatók vázolt alakulásának hatása a különböző zöldségfélék terméseredményeiben és jövedelmezőségének alakulásában tükröződik.

Anélkül, hogy a zöldségtermelés eredményeinek részleteibe bocsátkoznánk, meg kívánom jegyezni, hogy a megye főbb zöldségnövényeinek — vöröshagyma, fűszerpaprika és zöldségpaprika — termésátlagai magasabbak voltak — sokszor jóval — az országos átlagoknál. Továbbá azt, hogy a primőr zöldségtermelésben a megye első helyen áll. (Ami a jövedelmezőség alakulását illeti, ennek tárgyalására később visszatérek.)

¹ A KSH Csongrád megyei Igazgatóságának kiadványai és belső használatú anyagai.

Megnevezés	1960			1963				1964				
	Kh ¹	Részesedés a megyei zöldségter.-ből %	Részesedés az országos vetéster.-ből %	K ²	Bázis-index ³	Részesedés a megyei zöldségter.-ből %	Részesedés az országos vetéster.-ből %	Kh ²	Bázis-index ³	Lánc-index ⁴	Részesedés a megyei zöldségter.-ből %	Részesedés az országos vetéster.-ből %
Zöldborsó	1602	6,6	7,5	2173	135,6	7,8	6,5	1783	111,3	82,1	6,4	5,6
Fűszerpaprika	5493	22,6	43,9	5553	101,1	19,2	45,6	6007	109,4	108,2	21,4	42,3
Zöldpaprika	832	3,4	7,7	1920	230,8	6,9	9,7	1442	173,3	75,1	5,1	9,6
Paradicsom	1835	7,6	7,7	1941	105,8	7,0	6,1	1540	83,9	79,3	5,5	5,5
Vöröshagyma	5855	24,1	46,2	7626	130,2	27,3	44,0	8328	142,2	109,2	29,7	47,8
Fejeskáposzta	785	3,2	7,5	695	88,5	2,5	4,9	463	59,0	66,6	1,7	4,5
Sárgadinnye	653	2,7	8,5	546	83,6	2,0	8,4	525	80,4	96,2	1,9	8,0
Görögdinnye	1327	5,5	7,7	1470	110,8	5,3	8,5	1479	11,5	100,6	5,3	7,4
Egyéb zöldség	5883	24,3	9,8	5959	101,1	21,3	8,3	6448	109,6	108,4	23,0	10,6
Összes zöldség	24265	100,0	13,7	27873	114,9	100,0	12,4	8015	115,5	100,5	100,0	13,7

Forrás:

¹ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1963. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1964. (Vetésterület.)

² Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1964. KSH Csongrád megyei Igazgatósága. Szeged, 1965. (Betakarított terület.)

Megjegyzés: ³ (1960 = 100. ⁴ 1963 = 100.

Először is — mint a táblázatból kitűnik — a megye legjelentősebb zöldségféléje a vöröshagyma és a fűszerpaprika, melyek együttes területe a megye szántóföldi zöldségterületének — a tárgyalt években mindig, kivéve 1963-at — több mint 51%-át, országos területüknek pedig közel a felét tette ki.

Továbbá mindazok az *ellentétes tendenciák*, amelyek a szántóföldi zöldségvetésterületi struktúrájának alakulásában *országos szinten* 1964-ben az előző évhez képest kimutathatók (lásd a 2. sz. táblázatot a 42. oldalon) a megyében is érvényesültek.

És pedig — eltekintve az 1963 előtti időszak elemzésétől — 1964-ben 1963-hoz viszonyítva országos és megyei szinten *egyaránt csökkent* a zöldborsó, zöldpaprika, paradicsom és fejeskáposzta szántóföldi területe. Ennyiben tehát *azonos fejlődési irányról* van szó, azzal a nem elhanyagolható *különbséggel*, hogy a zöldborsó, zöldpaprika és paradicsom szántóföldi területének viszonylagos csökkenése Csongrád megyében nagyobb volt, mint az országos átlag.

Ugyanakkor a fűszerpaprika, vöröshagyma és görögdinnye szántóföldi területe országos és megyei szinten *egyaránt emelkedett*. A fejlődés iránya tehát e relációban is megegyezik. Kedvezőtlen azonban, hogy a fűszerpaprika és görögdinnye szántóföldi területének viszonylagos emelkedése megyei szinten kisebb volt az országos átlagnál. Ennek ellenére kompenzálta — a vöröshagyma és az egyéb zöldségfélék területnövekedésével együtt — más zöldségféléknek az országos átlagnál nagyobb területcsökkenését, sőt — mint már láttuk — végső soron 2,9%-os globális növekedést eredményezett.

A megye szántóföldi zöldség területének kialakulása tehát az országos átlagnál kedvezőtlenebb volt, különösen a zöldpaprika, paradicsom, zöldborsó és fejeskáposzta, s kedvezőbb a vöröshagyma, valamint az egyéb fogalomkörbe tartozó zöldségfélék, s az utóbbiak hatására a globális fejlődés tekintetében.

II.

A ZÖLDSÉGTERMELÉS JÖVEDELMEZŐSÉGÉVEL KAPCSOLATOS NÉHÁNY PROBLÉMA

A vázolt fejlődés elemzése alapján abból, hogy a szántóföldi zöldségterület ingadozása — különös tekintettel az 1963—64-es évekre — nem az összes zöldségfélénél bekövetkező egyazon mértékű csökkenés, vagy növekedés, hanem globálisan nagyon is eltérő ellentétes mozgások eredménye — megítélésem szerint — az következik, hogy nem helyes általános zöldségtermelési problémákat emlegetni, hanem főként egyes zöldségfélék termelési kérdéseire kell magyarázatot keresni.

Másrészt, ha elfogadjuk, hogy csak egyes zöldségfélék termelési problémái a valóságos problémák, akkor súlyukat vesztik azok az általánosító megállapítások, miszerint a zöldségfélék termelését egyes fő növények termelése szorítja vissza. Annak egyidejű elismerése mellett, hogy ez utóbbinak is — az ezzel ellentétes tendenciának szintén — van bizonyos jelentősége.

A végső konklúzió tehát az, hogy az egyes zöldségnövények területi és termelési problémái elsősorban nem más fő növények tükrében, hanem a különböző zöldségfélék egymásközi viszonylatában és más egyszerűbb összefüggésekben kell vizsgálni.

A továbbiakban, ezen következtetések helyességét igyekszem alátámasztani, bizonyítani a jövedelmezhetőség oldaláról.

1. A zöldségtermelés hatása a jövedelmezőségre a mezőgazdasági termelőszövetkezetek közös gazdaságaiban

A zöldségtermelés fejlesztésének jelentősége nemcsak népgazdasági szinten, hanem a mezőgazdasági üzem viszonylatában is igen nagy, mert általában a zöldségnövények területegységre jutó termelési értéke *magasabb*, mint más szántóföldi növényeké. A nagyobb termelési értékkel azonban több költség, különösen nagyobb élők munkaráfordítás jár együtt. Termelésük jövedelmező, vagy veszteséges volta tehát fontos kérdés.

A zöldségüzemágazat — és különösen az egyes zöldségnövények — jövedelmezőségének megállapítása bonyolult feladat. Ugyanis a zöldségtermelés jövedelmezőségét sok tényező befolyásolja. Ilyenek pl.: A természeti adottságok, az elvégzett munkák mennyisége és minősége, a költségráfordítások nagysága, a termésátlagok alakulása, a piaci impulzusok: termelői- és szabadpiaci árak, az értékesítés irányai — és ideje stb.

Annak tudatában, hogy az említett tényezők — közvetlenül vagy közvetve — mind szerepet játszanak a jövedelem meghatározásában, ill. befolyásolásában, tehát, hogy végső soron ezek *eredője* szabja meg az elérhető jövedelem nagyságát, mégsem vállalkozhattam összességük, hanem — jóval szerényebb igénnyel — csak néhány idevágó mutató alakulásának elemzésére.

Általában az országos tapasztalat az elmúlt évekre vonatkozóan az, hogy a szövetkezeti szektorban a kertészeti üzemek gazdálkodtak a legbelterjesebben, s a kertészeti jellegű gazdaságok csoportja osztotta a *legnagyobb* személyi jövedelmet 1 kh termelőterületre és egy munkanapra számítva. Különösen vonatkozik ez Csongrád megyére két okból is. Egyrészt a primőr zöldségféle jelentős súlya az országosnál magasabb termelői átlagár elérését teszi lehetővé, másrészt a kedvező

természeti feltételek a szántóföldi zöldségfélék koraiságában és termésátlagainak alakulásában előnyt biztosítanak a megye gazdaságai számára.

A termésátlagok, valamint a termelői átlagárak alakulását a 8. sz. táblázat szemlélteti. (lásd a 23. oldalon).

Néhány zöldségféle termésátlagának alakulása a mezőgazdasági termelősövetkezetek közös gazdaságaiban, valamint felvásárlási átlagárak országos és megyei szinten. (1962—1964.)

8. sz. táblázat

Megnevezés	Év											
	1962				1963				1964			
	országos		megyei		országos		megyei		országos		megyei	
	termés- átlag ¹ q/kh	átlag- ár ² Ft/kg	termés- átlag ³ q/kh	átlag- ár ⁴ Ft/kg	termés- átlag ³ q/kh	átlag- ár ² Ft/kg	termés- átlag ³ q/kh	átlag- ár ⁴ Ft/kg	termés- átlag ⁴ q/kh	átlag- ár ² Ft/kg	termés- átlag ³ q/kh	átlag- ár ⁴ Ft/kg
Zöldborsó	14,5	3,40	12,0	4,82	15,7	2,98	13,1	3,73	13,3	3,01	12,5	3,16
Fűszerpaprika	17,6	3,09	19,4	3,17	35,7	3,21	37,8	3,23	36,5	3,34	37,7	3,48
Zöldpaprika	55,7	2,34	72,4	2,90	82,4	1,73	96,1	2,17	75,6	2,44	113,8	2,86
Paradicsom	70,4	1,21	73,4	1,30	79,2	1,13	65,3	1,81	91,6	1,41	83,9	2,22
Vöröshagyma	57,3	1,62	75,3	1,64	65,0	1,62	89,6	1,67	56,8	1,71	66,9	1,74
Fejeskáposzta	81,9	0,93	80,3	1,23	92,2	0,60	105,1	0,93	104,5	0,88	137,7	1,30
Sárgadinnye	39,3	1,08	51,4	2,46	60,0	1,25	79,8	0,66	45,3	1,25	65,2	0,75
Görögdinnye	56,3	1,08	61,5	0,83	97,0	0,80	88,8	1,04	63,3	0,96	80,3	0,96
Dughagyma	46,2	4,31	56,4	4,49	50,8	4,38	58,4	4,43	47,2	5,38	47,5	5,49
Fokhagyma	14,4	4,67	16,6	4,79	18,4	5,99	23,8	6,23	13,8	7,12	20,2	7,15
Petrezselyem	42,1	2,20	69,5	2,73	45,3	1,96	54,5	2,18	43,0	2,34	56,8	2,36

Forrás:

¹ Mezőgazdasági Adattár. KSH Budapest. 1965.

² A SZÖVÉRT adatai.

³ A KSH Csongrád megyei Igazgatóságának adatai alapján számítva.

⁴ MÉK Szeged adatai. (Kivéve a fűszerpaprika felvásárlási átlagárát, mely a Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalattól származik és fűzött állapotú paprikára vonatkozik.)

Mint a táblázat adataiból kitűnik, Csongrád megye mezőgazdasági termelősövetkezetiben a vizsgált években — és zöldségfélékre vonatkozóan — a termésátlagok — kivéve a zöldborsót, paradicsomot és fejeskáposztát — mindig magasabbak voltak az országosnál. A zöldborsó termésátlaga mind a három évben, a paradicsomé 1963—64-ben, a fejeskáposztáé pedig csak 1962-ben volt alacsonyabb az országos átlagnál.

A felvásárlási átlagárak alakulásánál a megye kedvezőbb helyzete szintén szembetűnő: a vizsgált zöldségfélék — kivéve a sárga- és görögdinnyét — megyei felvásárlási átlagára mindhárom évben magasabb volt az országosnál.

Nem véletlen tehát, hogy 1964-ben Csongrád megyében az állami szervek felé történő értékesítés árbevételének 22,3%-a származott zöldségtermelésből.

A már említett — a kertészeti üzemekre vonatkozó — országos tapasztalatot a megye mezőgazdasági termelősövetkezteinek zöme megerősíti. Pl.: a közepes adottságú, de igen jól gazdálkodó szentesi Árpád mezőgazdasági termelősövetkezet 1964-ben szántóterületének 9%-án, 318 kh-on termelt zöldséget, s ebből származott összes bevételének 48,6%-a! Paradicsomból és zöldpaprikából a kh-akénti hozamérték a következőképpen alakult:

Paradicsom:		Zöldpaprika:	
termésátlag:	értékesítési átlagár:	termésátlag:	értékesítési átlagár:
281,6 q/kh	2,30 Ft/kg	203 q/kh	2,09 Ft/kg
hozamérték:	64 800 Ft/kh.	hozamérték:	42 560 Ft/kh.

Az egy szántóegységre jutó bruttó termelési érték 8055 Ft, az egy tagra eső részesedés átlaga pedig 30 178 Ft volt.

És még egy példát: A nagymágocsi Viharsarok mezőgazdasági termelőszövetkezet szántóföldi zöldségterülete az 1963-as 23 kh-ról 1964-ben 130 kh-ra emelkedett. Ennek és a kedvező időjárásnak eredményeként a szántóföldi zöldségtermelésből származó árbevétele 225 ezer Ft-ról 1 millió 695 ezer Ft-ra nőtt. Ez utóbbiból a holtmunka költség 698 ezer Ft, az élömunka költség 645 ezer Ft volt. A szántóföldi zöldségtermelésből származó bruttó jövedelem tehát 997 ezer Ft, a tiszta jövedelem pedig 352 ezer Ft.

A zöldségterület növelésének és a termelőszövetkezet adottságaihoz mérten kedvező struktúra megválasztásának jelentős szerepe volt abban, hogy az 1 dolgozó tagra jutó jövedelem az 1963-as 12 ezer Ft-ról 1964-ben közel 17 ezer Ft-ra, az 1 munkaegységre jutó jövedelem 17 Ft-ról 28 Ft-ra emelkedett.

A zöldségtermelés tehát jövedelmező. 1964-ben mégis visszaesés mutatkozott a termelési ágazatban.

2. A zöldségterület csökkenésének okai.

A termelők egyértelmű véleménye: különösen néhány zöldségféle termelési eredménye rendkívül bizonytalan, gyakran kedvezőtlenül alakulnak a felvásárlási árak, s a felvásárlás lebonyolításának módszerei is sok veszteség forrását képezik.

A probléma tulajdonképpen a jövedelmezőség oldaláról vetődik fel. Vagyis ami igaz általában — a zöldségtermelés jövedelmező — az nem áll egyes zöldségfélék vonatkozásában különösen. Az elmúlt három év tapasztalatai arra engednek következtetni, hogy az egyes zöldségfélék szántóföldi területének jelentős csökkenése alapvető okát jövedelmezőségüknek az előző évhez és más zöldségfélékhez viszonyított romlásában kell keresni.

És hogy erről van szó, ezt a termésátlag és felvásárlási átlagár változásai — a ráfordítások alakulásának ismerete nélkül is — világosan mutatják. (Lásd erre vonatkozóan is a 8. sz. táblázatot az 51. oldalon.)

E relációban a táblázat adatai alapján a kép a következő: országos és megyei szinten egyaránt 1963-ban az előző évhez képest emelkedett a fűszerpaprika, vöröshagyma, dughagyma, fokhagyma, és görögdinnye termelésátlaga, valamint felvásárlási átlaga is (kivéve a vöröshagyma felvásárlási átlagárát, mely országos szinten változatlan maradt.) A két komponens egyidejű emelkedése a felsorolt zöldségfélékre vonatkozóan növelte a területegységre jutó hozamértéket, s ezzel a termelők anyagi érdekltségét a termelés fokozásában. Meg kell még jegyezni, hogy a zöldségfélék relációjában — kivéve a görögdinnyét — az alkalmazott árkonidciók is előnyösek, mert nagyobb termelési biztonságot nyújtanak.

És az eredmény a szóban forgó zöldségfélék szántóföldi területe 1964-ben emelkedett, s jórészt más zöldségfélék területének rovására, melyeknél éppen az ellenkező tendencia érvényesült a felvásárlási átlagárak alakulása tekintetében. Történetesen: a zöldborsó, zöldpaprika, fejeskáposzta, petrezselyem és sárgadinnye felvásárlási átlagára csökkent, mégpedig olyan mértékben, hogy az ebből származó

jövedelemkiesést nem kompenzálták a magasabb termésátlagok, illetve pl. a petrezselyemnél az alacsonyabb termésátlag növelte azt. Az e csoportban szereplő zöldségfélék vonatkozásában alkalmazott árkonidíciók is hátrányosabbak, mert nem nyújtanak kellő termelési biztonságot. Nem véletlen tehát, hogy szántóföldi területük 1964-ben jelentős mértékben csökkent.

Hasonló volt a helyzet — megyei szinten — a paradicsomnál is azzal a különbséggel, hogy felvásárlási átlagárának emelkedése ellenére csökkent a területe, egyrészt termésátlagának csökkenése miatt, másrészt — megítélésem szerint — azért is, mert felvásárlási átlagárának színvonala még a költségráfordítás teljes megtérülését sem biztosította.

A zöldségterület csökkenésének — remélhetőleg ideiglenes — tendenciája igen káros. Exportkötelezettségeink, a konzervipar igénye és a belső fogyasztás növekedése azt kívánják, hogy évről évre több zöldséget termeljünk. Termelészövetkezeteinkben pedig a zöldségtermelés a legjobban jövedelmező ágazatok közé tartozik. Néhány fontos zöldségféle jövedelmezőségének alakulásával azonban baj van. A termelészövetkezetek erőteljesen növelik ezek termelését is, ha biztonságos és kedvező jövedelmet adnak. Ehhez pedig — többek között — főként az eddiginél jobban funkcionáló ár- és felvásárlási rendszer kell, melynek kialakítása a gazdasági mechanizmus átfogó reformjának szerves részét képezi majd.

ФОРМИРОВАНИЕ ОВОЩЕВОДСТВА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ДОХОДЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВОВ С ОСОБЫМ УЧЕТОМ УСЛОВИЙ ОБЛАСТИ ЧОНГРАД

Настоящая статья поставила перед собой цель раскрыть в общегосударственных условиях и взаимосвязях формирование полевого овощеводства в области Чонград, в том числе в коллективных хозяйствах сельскохозяйственных производственных кооперативов, проблемы, связанные с производством, их причины в 1960—64 годах с особым учетом доходности.

Важнейшие определения статьи: овощеводство прошло до 1963 года значительный путь развития, возросла посевная площадь, повысился уровень интенсивности, в производстве решающая роль принадлежит сельскохозяйственным производственным кооперативам. В 1964 году по сравнению с предыдущим годом в общегосударственном масштабе наблюдался регресс в формировании посевной полевой площади, занятой овощами, а в области Чонград — увеличение, это увеличение однако не является равнозначно положительным, потому что это увеличение по области скрывает за собой в определенных отношениях неблагоприятные внутренние структурные смещения.

Статья на основе анализа причин делает с одной стороны такие выводы, что территориальные и производственные проблемы отдельных овощей необходимо рассматривать в первую очередь не в зеркале остальных важных видов продукции, а в отношении между собой различных видов овощей и в иных более простых взаимосвязях. С другой стороны, что овощеводство является доходной отраслью сельскохозяйственного производства, но некоторые овощи — вследствие действительных в настоящее время систем закупок и цен — являются исключением из этого и именно поэтому их производство складывается неудовлетворительно. Важнейшая задача таким образом в формировании лучшей функционирующей системы закупок и цен.

Károly Tóth

DIE GESTALTUNG DES GEMÜSEANBAUS UND SEINE WIRKUNG AUF DIE ERTRAGSVERHÄLTNISSE DER LANDWIRTSCHAFTLICHEN PRODUKTIONS- GENOSSENSCHAFTEN, MIT BESONDEREM HINBLICK AUF DAS KOMITÄT CSONGRÁD

Die Arbeit setzte sich zum Ziel, die Gestaltung des Feldgemüsebaus der gemeinsamen Wirtschaften im Komitat Csongrád und innerhalb dieser die der LPG-s — auf das ganze Land verallgemeinert — darzustellen und die mit der Produktion zusammenhängenden Probleme sowie deren Ursachen in den Jahren 1960—64, unter besonderer Berücksichtigung der Rentabilität zu untersuchen.

Die wichtigsten Feststellungen dieser Studie sind: Der Gemüseanbau hat sich seit 1963 beträchtlich entwickelt, das Anbaugesbiet wurde grösser, das Niveau der Intensivierung erhöhte sich, und die entscheidende Rolle in der Produktion fiel den LPG-s zu. Im Jahre 1964 fiel gegenüber dem Vorjahr das Anbaugesbiet an Feldgemüse in Ungarn zurück, wogegen im Komitat Csongrád eine Zunahme zu verzeichnen war. Diese war aber nicht eindeutig positiv, da die globale Zunahme in bestimmter Beziehung eine ungünstige innere Strukturelle Verschiebung tarnte.

Die Arbeit zieht auf Grund der Analyse der Ursachen einestheils die Folgerung, dass die Boden- und Produktionsprobleme der einzelnen Gemüsearten nicht in erster Linie im Spiegel sonstiger Hauptprodukte, sondern im Verhältnis der verschiedenen Gemüsearten untereinander und in anderen einfacheren Zusammenhängen zu untersuchen sind. Anderenteils wird aber festgestellt, dass der Gemüseanbau in den LPG-s ein ertragsreicher Fachzweig ist, wobei jedoch einzelne Gemüsearten — zufolge des gegenwärtigen Aufkaufs- und Preissystems — eine Ausnahme bilden. Gerade deshalb ist ihre Produktion unbefriedigend. Die Hauptaufgabe besteht daher in der Ausgestaltung eines besser als bisher funktionierenden Aufkaufs- und Preissystems.